

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra praktické teologie

Bakalářská práce

JAK PŘEŽÍT NA ULICI – ŽIVOTNÍ STRATEGIE
UŽIVATELŮ DOMU SV. PAVLA

Vedoucí práce: Mgr. Jana Šimečková

Autor práce: František Kaiseršot, DiS.

Studijní obor: sociální a charitativní práce

Ročník: třetí

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Janě Šimečkové
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Obsah

Úvod.....	5
<u>TEORETICKÁ ČÁST</u>	
1. Bezdomovectví.....	7
1.1. Příčiny bezdomovectví.....	9
2. Dělení bezdomovecké populace.....	12
2.1. Skupina fenoménu skrytého bezdomovství.....	12
2.2. Skupina fenoménu zjevného bezdomovství.....	13
2.3. Skupina fenoménu potencionálního bezdomovství.....	14
3. Nezaměstnanost.....	15
3.1. Význam práce pro člověka ve společnosti.....	15
3.2. Ztráta zaměstnání.....	16
3.3. Životní strategie nezaměstnaných.....	17
4. Chudoba.....	20
5. Rodina.....	22
6. Zdraví.....	25
6.1. Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách.....	26
<u>PRAKTICKÁ ČÁST</u>	
7. Dům svatého Pavla a jeho uživatelé.....	29
7.1. Poskytované sociální služby.....	30
7.1.1. Služba terénní program.....	30
7.1.2. Služba nízkoprahové denní centrum.....	32
7.1.3. Služba azylový dům.....	34
7.1.4. Služba dům na půli cesty.....	37
8. Výzkum.....	39
8.1. Cíl výzkumu.....	39
8.2. Vymezení cílové skupiny.....	39
8.3. Metoda a technika výzkumu.....	40
8.4. Formulace hypotézy výzkumu.....	41
8.5. Formulace otázek ve stand. rozhov. a jejich odůvodnění...	41
8.6. Interpretace výsledků výzkumu.....	42
8.6.1. Popis vzorku respondentů.....	42
8.6.2. Interpretace odpovědí.....	43
8.7. Verifikace hypotézy.....	45
Závěr.....	47
Seznam použitých zdrojů.....	48
Abstrakt.....	49
Summary.....	50

Úvod

Rozhodnutí pro životní strategie lidí bez domova jako téma mé bakalářské práce vyplývá z mého profesního zaměření, jsem zaměstnán jako terénní sociální pracovník v Domě svatého Pavla, tedy v organizaci, která těmto jedincům poskytuje pomoc a podporu prostřednictvím poskytovaných služeb.

Jedinců na okraji společnosti, či sociálně vyloučených stále přibývá, a to jak v celosvětovém tak i v republikovém měřítku. Po revoluci, v roce 1989, kdy byl zpravidla jedinec bez práce ve vězení za příživnictví, zaznamenáváme jejich rapidní nárůst. To ovšem neznamená, že bezdomovci neexistovali již dříve.

Je potěšující, že v posledních desetiletích vznikají nestátní neziskové organizace, které pracují na principech lidské důstojnosti, křesťanské lásky, zavádějí do praxe etické kodexy a snaží se pomáhat každému člověku v nesnázích. Nevidí vyloučeného jedince jako problém, ba naopak, snaží se ho podpořit v jeho životě, snaží se najít to dobré, stojí na jeho straně, nenápadně a v pozadí modelují jeho životní strategie.

V práci se zabývám životními strategiemi jedinců bez domova, tedy bezdomovců. To, jak člověk postupuje v tíživé situaci zapříčiněné propadem na společenské dno má vývoj. Nastalé problémy jedinec řeší dle zkušeností, které získal během svého dosavadního života. Významnou roli hraje rodina jako prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal. V té době si osvojil rozličné mechanismy chování v náročných situacích, celý život si nese dispozice, které v něm zakořenili během dětství a dospívání.

Nejmarkantnější příčina propadu je ztráta zaměstnání. Nezaměstnaný jedinec přichází o zdroj financí nezbytných k jeho obživě, k zajištění uspokojení potřeb nejen svých, ale mnohokrát i své rodiny, svých nejbližších. V nejhorším případě se stane, že ztráta zaměstnání zapříčiní úplný rozpad jedinceva zázemí, tedy ztrátu domova, přístřeší, nastává život na ulici. Uživatelé Domu sv. Pavla přistupují k hledání zaměstnání rozličně, někdo touží po znovuzískání trvalého pracovního poměru, někdo již rezignoval. Posílají ho od čerta k ďáblu, již nemá sílu se zvednout a bojovat.

Strategiím uživatelů Domu sv. Pavla při hledání zaměstnání se věnuji i ve svém výzkumu, jehož cílem je zjistit, jaký druh pracovních-právních úprav zaměstnání uživatelé preferují. Sociální pracovníci Domu sv. Pavla považují získání zaměstnání za veliký krok dopředu, něco jako žebřík, po kterém uživatel může stoupat opět vzhůru, k začlenění do většinové společnosti. Proto je práce s uživateli Domu svatého Pavla primárně zaměřená na získání zaměstnání.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Bezdomovectví

Bezdomovectví (homelessness) 1 Právní situace lidí, kteří nemají občanství (státní příslušnost) žádného státu, anebo situace lidí, kteří nemají místo trvalého pobytu. 2 Životní situace lidí bez přístřeší, kteří sice z úředního hlediska trvalý pobyt papírově mají, ale nežijí v něm, postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování. Jako problém velkoměst se objevuje v posledních dvaceti letech (ačkoliv lidé bez domova se vyskytovali vždy). Určitou část bezdomovců sice tvoří bývalí psychiatričtí pacienti nebo osoby závislé na alkoholu a drogách, ale velká část se do této skupiny dostala z nejrůznějších osobních příčin (rozpad rodiny, ztráta zaměstnání, mladí, kteří po konfliktu odešli z domu). Převažují mezi nimi lidé nekvalifikovaní.¹

Jak uvádějí Hradečtí, je bezdomovectví či bezdomovství v naší společnosti nový a poměrně neznámý pojem. Neexistují jednoznačné definice, legislativa termín bezdomovectví zcela nezná. Veřejnost velmi obtížně popisuje, co si pod pojmem bezdomovectví představit, vnímá problémy v rozeznávání chudoby a zároveň si začíná všimnout či zaznamenávat nový fenomén a to sociální segregaci a společenské vyloučení. Po pádu komunismu a s příchodem devadesátých let začíná chudoba prorůstat všechny vrstvy české společnosti, začíná se objevovat tak, jak si jí nikdo nepamatuje. Komunistický režim střední a východní Evropy se snažil pojem chudoby negovat, potlačit a vymazat z povrchu zemského, její obyvatelé chudobu znali, ovšem jako neřešený problém západních mocností, jako něco, co je daleko a co nemůže být přítomno a ohrožovat je.²

Vágnerová uvádí, že bezdomovectví nepředstavuje pouze určitý vztah k bydlení, z hlediska psychosociálního se jedná o určitý způsob života. Bezdomovectví je spojeno se ztrátou mnohých kompetencí pro život začleněný ve většinové společnosti, bezdomovcova osobnost je určitým způsobem narušena, není schopen plnit společenské požadavky. Dále uvádí, že bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání spojeného se ztrátou většiny běžných rolí a úpadkem společenské prestiže. Bezdomovec není schopen podílet se na většinovém způsobu života, je odsouván na okraj společnosti. Bezdomovectví tedy není pouze postoj k bydlení, má širší a hlubší kořeny, ztráta bydlení může být pouze důsledek. Životní styl, který bezdomovectví obnáší, je jen ve výjimečných případech volbou, zpravidla představuje důsledek propadu společenskými vrstvami, jedinec rezignuje na řešení náročné životní situace s propadem spojené, rezignuje na „lepší časy“. Bezdomovec

¹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: PORTÁL, 2001, ISBN 80-7178-535-0, s. 39

² Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s.23

častokrát přichází o zaměstnání, nemá rodinu ani přátele, ocitá se v izolaci, na okraji společnosti.³

Je jisté, že snahy definovat bezdomovce se odvíjí od momentální absence domova či přístřeší u takto označovaných jedinců, ve spojení s životním stylem, který se vyznačuje nízkou měrou společenské přizpůsobivosti a se sociálním vyloučením. Tento popis můžeme sledovat například u Kotýnkové (2003), Matouška (2003b), Pěnkavy (2002). Kotýnka definuje bezdomovce jako jedince bez trvalého místa k přespaní či jedince, který ho má, ale jen do určité doby v cizím soukromém bytě či v instituci ubytování poskytující. Jedná se o definici velmi širokou. Odborníci upozorňují, že samotný termín bezdomovec vychází z pojmu **domov**. Domov nepředstavuje pouze přístřeší či místo vhodné k přespaní, je spojen s místem, které pro jedince představuje teritorium bezpečí a zázemí. Pokud toto nebudeme brát v potaz, je možné pod pojem bezdomovce zařadit i jedince žijící v nedůstojném prostředí, osoby žijící v ústavech sociální péče, osoby, jimž ztráta bytu aktuálně hrozí, dále pak osoby, které vlastní bydlení nemají. Bezdomovce nelze vnímat jako homogenní skupinu jedinců, ukazuje se, že bezdomovectví může být multidimenzionální jev. Homogenizace ani neodpovídá osobním zkušenostem jedinců bezprostředně postižených bezdomovectvím.⁴

Leoš Zatloukal uvádí, že jisté vodítko pro specifikaci bezdomovců, kteří jsou již sociálně vyloučení či jim vyloučení bezprostředně hrozí, poskytuje klasifikace bezdomovců převzatá z metodiky pro sčítání bezdomovců (Turham, Wilson, Burt, 2004), ta spatřuje bezdomovce v jedincích, kteří obývají místa, jenž nejsou primárně určená k pobytu lidí, dále jedince, kteří využívají formu přechodného bydlení, které je určeno pro lidi bez přístřeší.⁵

Oldřich Matoušek definuje pojem bezdomovec následně: ***Bezdomovci** homeless people Lidé žijící bez stálého bydlení a obvykle i bez stálého zaměstnání, odříznuti od zdrojů, které jsou běžně dostupné jiným občanům (včetně systému sociální podpory). Nejširší v Evropě užívaná definice zahrnuje mezi b. vedle osob bez střechy nad hlavou i osoby žijící v nedůstojných podmínkách, v ústavech a sociálních zařízeních, osoby, které nemají vlastní bydlení, a osoby, jimž hrozí ztráta bydlení (protože kupř. neplatí nájem). V zemích Evropské unie i u nás je bezdomovectví buď následkem rozpadu rodiny (který je zase následkem nezaměstnanosti, alkoholismu, duševní poruchy, somatické nemoci, ale také „pouhého“ konfliktu potřeb*

³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: PORTÁL, 2004, ISBN 80-7178-802-3, srov.s. 748

⁴ Srov. ZATLOUKAL, L. Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti – trochu jiný pohled. *Sociální práce*, 2006, roč. 2006, č. 4, s.87-95

⁵ Srov. ZATLOUKAL, L. Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti – trochu jiný pohled. *Sociální práce*, 2006, roč. 2006, č. 4, s.87-95

manželů), nebo nezvládnutím přechodu z institučního prostředí (dětské domovy, výchovné ústavy, věznice) do prostředí neústavního. **B.** se soustřeďují ve větších městech, kde mají lepší podmínky k přežití (ubytovny, charitativní organizace poskytující stravu, nádraží, teplovodní šachty, ventilace metra apod. jako možná přístřeší v zimě). Vytvářejí si vlastní pouliční kulturu. Proti jiným občanům jsou **b.** několikanásobně znevýhodněni: obtížně hledají zaměstnání a zaměstnatelé mohou zneužívat jejich situace (neuzavírají s nimi pracovní smlouvy, dávají jim minimální plat), obtížně komunikují s jakýmkoliv orgány státu, mnozí nemají osobní doklady, které jim buď byly odcizeny, nebo jich ani nenabyli), běžná zdravotní péče je pro ně obtížně dostupná, protože neplatí zdravotní pojištění (ale jejich životní způsob je činí velmi zranitelnými v době nemoci a nepříznivého počasí) jsou obětmi šikanování ze strany policie. Protože se k nim společnost u nás chová nevšimavě až nepřátelsky, mají i oni nevšimavý až nepřátelský postoj k ní a také k sobě navzájem. Jistá podskupina **b.** ještě usiluje o společenskou integraci, větší část tvoří podskupinu tzv. dobrovolných **b.**, kteří na jinou formu života již rezignovali – jejich ambice jsou nesouměřitelné s cíli lidí žijících ve většinovém proudu společnosti, tito **b.** si především chtějí opatřit jídlo, teplo, případně přístřeší. Česká legislativa označuje jako bezdomovství stav lidí bez státní příslušnosti. Osoby bez přístřeší *de iure* v ČR neexistují, protože každý občan musí mít v dokladech napsané trvalé bydliště. Přesto se v ČR běžně používá termín **b.** ve shora uvedeném významu.⁶

1.1. Příčiny bezdomovectví

Ke vzniku bezdomovectví velkou měrou přispívají ekonomické faktory jako je ztráta zaměstnání či růst chudoby. Vágnerová spatřuje hlavní příčiny v sociální a psychické handicapovanosti jedinců postižených bezdomovectvím. Hlavní příčiny vzniku bezdomovectví rozděluje do těchto částí:

- **Původní orientační rodina bývá disfunkční** nebo vůbec neexistuje – faktor představující takové situace, kdy byl jedinec postižený bezdomovectvím v mládí vychováván v dysfunkčním rodinném prostředí, mohlo se zde projevat násilí, zneužívání, rodina byla nahrazena ústavní výchovou, kdy byl jedinec od rodiny odejmut atd.

⁶ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-549-0, s. 34-35

- **Odlíšné sociální zkušenosti** – ústavní výchova či výkon trestu dává podstatnou měrou zapomenout, či vůbec nezprostředkovává (v případě ústavní výchovy) dovednosti a zkušenosti, které lze následně využít v běžném prostředí, ba naopak, vštěpuje či učí dovednosti takové, které nelze v běžném prostředí využít, jsou zde disfunkční.
- **Absence sociálního zázemí** – z nedostatku zkušeností nejsou tyto jedinci schopni, či jsou schopni v omezené míře, zakládat rodiny, event. neumějí zázemí tohoto druhu udržet při životě z důvodu neschopnosti.
- **Omezené kompetence** – zde může být příčinou snížených schopností nedostatečná přítomnost vrozených dispozic, dále pak i dispozice získané. Do této kategorie dle Vágnerové spadají takové vlivy jako mentální poruchy, či poruchy osobnosti, duševní poruchy, dlouholetý abúzus alkoholu či jiných drog. Bezdomovcem se často stává jedinec postižený duševní poruchou, který se po návratu z psychiatrické léčebny nedokáže vlastními silami začlenit do většinové společnosti, neumí žít sám, vést samostatný život. Nemusí jít nutně o jedince s duševní chorobou, jedná se i o jedince, kteří absolvovali či absolvují léčbu své závislosti (na drogách, na hraní výherních automatů apod.). Riziko dalšího sociálního selhání (pokud ještě nenastalo) zvyšuje naučené či postupně poznávané patologické jednání, nedodržování léčeni či režimu, který následuje po ukončení léčby.
- **Kombinace různých zátěží** – jedná se o kombinovaný nedostatek dovedností k životu ve většinové společnosti, který vede k již zmiňovanému generalizovanému sociálnímu selhání. Tato dispozice se může projevit již v dětství, někdy jí odstartuje náročná životní situace, kterou jedinec uspokojivě nezvládne (může se jednat o ztrátu zaměstnání, rozpad rodiny atd.) Těmto jedincům je možné pomoci pouze ve stádiu či době, která pro ně představuje určitou přelomovou etapu.⁷

Hradečtí také spatřují fenomén bezdomovectví (uvádějí pojem „*bezdomovství*“) za multidimenzionální jev. Neustálé změny v oblasti hospodářství a sociální vyvolávají nejistotu stále většího počtu lidí. Těm jedincům, kterým vyloučení z většinové společnosti a následná marginalizace hrozí či již vyloučení jsou, by měli být změny, zejména v sociální oblasti, ku prospěchu, tyto změny nejvíce ubližují. Jedná se o nejzranitelnější z nich, jedná se o ty, kteří se nedokážou samostatně začlenit do hospodářského života většinové společnosti, žijí mimo společenský ruch, jsou častokrát nemocní, invalidní, postižení duševní, mentální či poruchou

⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: PORTÁL, 2004, ISBN 80-7178-802-3, srov. s. 748 - 750

osobnosti, dlouhodobě nezaměstnaní, staří lidé atd. Hradečtí uvádějí pojem „*spirála vyloučenosti*“ která se roztáčí v souvislosti z nízkými příjmy, dlouhodobou nezaměstnaností, rozpadem rodinného života, nízkým vzděláním, nedostatkem příležitostí atd.⁸

Faktory vyvolávající fenomén bezdomovectví rozdělují Hradečtí do dvou kategorií:

- **Faktory objektivní** – tyto faktory jsou ovlivněny sociální politikou státu, sociálním zákonodárstvím atd.
- **Faktory subjektivní** – faktory subjektivní jsou ovlivněny jednotlivci, rodinami, společenskými slupinami, jejich schopnostmi, rysy, temperamentem, charakterem, věkem apod. Tyto faktory lze rozdělit do čtyř kategorií
 - faktory materiální, tyto faktory představují např. ztrátu bydlení či bydlení nejisté, ztráta bydlení či dlouhodobá nezaměstnanost, nízké příjmy, zadluženost, neschopnost hospodařit s vlastními příjmy, tragická událost v rodině či ztráta živitele atd.
 - faktory vztahové, tyto faktory představují např. události v rodině, které představují úplnou restrukturalizaci rodiny (rozvod, manželské či partnerské problémy, diskriminace členů rodiny, osamělost atd.)
 - faktory osobní, tyto faktory představují jakési faktory vnitřní jako je mentální retardace, duševní či tělesná choroba, nesamostatnost, osamělost, invalidita, alkoholismus a ostatní závislosti, hráčství, sociální nezralost atd.
 - faktory institucionální, tyto faktory představují propuštění z ústavní či výchovné péče, z vězení atd.⁹

Výše zmíněné faktory ovlivňují bezdomovectví různým způsobem, v různých kombinacích v různých koutech světa. Jedno je však stejné, a to že muži, ženy a děti v roli bezdomovce zažívají chudobu mnohokrát v té nejhorší podobě, jejich životní styl se výrazně liší od stylu většinové společnosti na určitém území.¹⁰

⁸ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, srov. s.33

⁹Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, srov. s.33

¹⁰Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s.33

2. Dělení bezdomovecké populace

Hradečtí rozdělují bezdomoveckou populaci na tři skupiny:

- *Skupina fenoménu zjevného bezdomovství*
- *Skupina fenoménu skrytého bezdomovství*
- *Skupina fenoménu potencionálního bezdomovství¹¹*

2.1. Skupina fenoménu zjevného bezdomovství

Tato skupina bezdomovců je nejviditelnější. Jedinci spadající do této kategorie jsou jedinci žijící přímo na ulici, přespávající na nádražích, parovodech, parcích a jiných podobných prostranstvích. Spadají do cílové skupiny práce terénních sociálních pracovníků, užívají služeb nízkoprahových denních center či azylových domů. Jejich situace souvisí s extrémním nedostatkem prostředků, zejména finančních, k zajištění vhodného bydlení či ubytování, k zajištění domova, s čímž souvisí i kritický nedostatek příležitostí těžkou situaci řešit, což může představovat již konečné stádium nevratného sociálního vyčlenění z většinové společnosti. Jejich zjevnost spočívá v tom, že je při kontaktu s takovýmto jedincem velmi snadné odhadnout jeho aktuální sociální situaci (úprava zevnějšku atd.). Hradečtí dále uvádí, že všechny osoby spadající do skupiny zjevného bezdomovství *vyvolávají u většinové populace pocity bezmocnosti, neřešitelnosti, tendenci ke zrušení tohoto problému*. Do popředí se dostávají otázky typu: Jak s nimi navázat komunikaci? Jak a kdy pomáhat? Jak nastavit služby? Jak odhadnout míru vhodnosti a účinnosti přijatého řešení?¹²

Bezdomovci, spadající do skupiny zjevného bezdomovství jsou zpravidla odtrženi či se odtrhávají od vazeb svého tzv. „přirozeného sociálního prostředí“, zejména pak co se týká vazeb s rodinou a s okolními institucemi, jež jsou potřebné pro znovuzачlenění do většinové společnosti. Toulají se po ulicích, hledají „vhodná místa“ pro přenocování, využívají náhodných darů a služeb zařízení nabízejících pomoc. Disponují jakousi svobodou, jí dávají přednost před útočištěm v podobě zajištěného bydlení. Hradečtí uvádí, že osoby takto uvažující představují menší část skupiny zjevného bezdomovství. Je velmi zajímavé, že většina takto žijících osob se zdržuje na místech, která představují dopravní uzel a to zejména nádraží, která pro ně mají velikou přitažlivou moc. Již z historie je známo, že místa typu nádraží apod. přitahovali rozličné tuláky a vagabundy. Dle Hradeckých se dnešní

¹¹ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s.28

¹² Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 28

bezdomovci, obývající tato místa, liší od dřívějších tuláků bezvýchodností jejich situace, dále pak ve spojitosti s tímto jevem užívají pojem „nádražní populace.“¹³

2.2. Skupina fenoménu skrytého bezdomovství

Fenomén skrytého bezdomovství reprezentují jedinci bez přístřeší, kteří se se svými problémy neobrací na organizace či nevyužívají služeb, které by jim mohli s jejich tíživou sociální situací pomoci. K tomu, aby svoje problémy řešili sami mají pádné argumenty, které jim ve využití nabízené pomoci brání. Může ovšem nastat situace, kdy v regionu, kde se jedinec nachází, není dostatek nabízené pomoci, není dostatečná síť organizací, která by mohla poskytnout záchytné lano.¹⁴

Skryté bezdomovství reprezentuje skupinu lidí, kteří jsou neustále v pohybu, hledají místa pro přespání, ať už jsou to rozpadlá stavení, squaty, sklepy, parovody či kanály. Mnohokrát nemají přístup na ubytovny. Pronásleduje je nejistota z další noci, otázka kde složí dnes hlavu pro ně znamená velkou zátěž. Někdy nastane situace, že již toto břemeno nemohou unést a vyhledají pomoc v azylovém domě či nocležnách, ovšem jen na nezbytnou dobu, kdy si odpočinou a načerpají novou sílu na další „putování“.¹⁵

Nárůstu uživatelů v zařízeních poskytující ubytovací službu pro jedince v nepříznivé sociální situaci může přispět i počasí, zejména v zimních měsících, kdy je život na ulici nejdrsnější, ovšem i tehdy je rozhodování, zda službu využít či nikoli, pro jedince s tímto životním stylem velké dilema, velmi těžko se rozhoduje, zda se ze svého místa zvedne a odejde požádat o pomoc. Terénní sociální pracovníci se často setkávají s tím, že uživatelé terénních programů, se kterými na ulici pracují, častokrát řešení odkládají, říkají že „zítra přijdou, dnes se jim to nehodí“, a dále přespávají na skrytých místech ulice.

Mnohé ubytovny a charitativní zařízení mají svůj řád, dále pak maximální dobu, po kterou jedinec může využívat ubytovací službu, není jisté, že se každý jedinec bez přístřeší setká se vstřícným a otevřeným přístupem, tedy jistota trvalého bydlení je v nedohlednu, jedinec je opět vehnán do situace, kdy své „bydlení“ musí vyřešit mnohdy velmi alternativním způsobem.

Ztráta bydlení může jedince poznamenat na celý život. Mladí, osamostatňující se jedinci, kteří odcházejí od rodin, často velmi překotně opouštějí rodinu, která pro ně znamená jistotu a

¹³ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 28-29

¹⁴ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 31

¹⁵ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s.31

zázemí, bez dalších plánů a promyšleného postupu se chtějí osamostatnit a hledají nezávislý život a svojí identitu v určitých čtvrtích velkoměst. Propuštění pacienti psychiatrických léčeben, prožívající opětovné setkání s realitou, mohou obývat rozpadlá stavení. Velký vliv na ztrátu bydlení má také rodinné násilí, může způsobit ztrátu bydlení, zaměstnání a znamenat společenskou diskvalifikaci. Další skupinou mohou být propuštění vězni, a to zejména ti, kteří za mřížemi pobývali delší dobu. Ocítají se na ulici bez peněz, bez rodiny a poznávají, že za dobu jejich pobytu ve věznici se mnohé změnilo. Najednou není jejich čas organizován, nefunguje zde vězeňská hierarchie, tedy nic neznamenají. Nemají častokrát doklady, nejsou evidováni na Úřadě práce. Resocializační programy jsou v tomto případě velmi málo rozšířené (domy na půli cesty atd.).¹⁶

2.3. Skupina fenoménu potenciálního bezdomovství

Skupinu fenoménu potenciálního bezdomovství reprezentují jedinci, kteří jsou mnohokrát označováni jako skupina jedinců ohrožených sociálním vyloučením. Patří sem osoby prožívající náročné společenské situace, řešící existenční problémy vlastními zdroji a o nichž se nezmiňují, nežádají pomoc u úřadů či organizací poskytující sociální služby, do jejichž cílové skupiny by potenciálně spadali. Podle statistik Evropské unie žije v těchto podmínkách 10 % populace.¹⁷

Do této skupiny se zpravidla řadí osoby žijící v nejistých podmínkách nájemních bytů, často se zdravotně nevyhovujícími podmínkami, v domech určených k přestavbě či k zbourání, dále pak ty, jenž čeká propuštění z různých ústavů, zejména z ústavů výchovných (dětských domovů), psychiatrických léčeben, z výkonu trestu odnětí svobody, skupiny migrujících jedinců a jedinců v exilu.¹⁸

¹⁶ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 31

¹⁷ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 32

¹⁸ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 32

3. Nezaměstnanost

3.1. Význam práce pro člověka v dnešní společnosti

*Práci obecně můžeme definovat jako vykonávání úkolů vyžadujících mentální a fyzické úsilí, jehož cílem je výroba zboží a služeb k uspokojení lidských potřeb. Za **zaměstnání** považujeme takovou práci, která se děje výměnou za pravidelnou mzdu či plat. Práce je ve všech kulturách základem **ekonomiky**.¹⁹*

Práci tráví většina z nás více času než jakýmkoli jiným typem činnosti. Pojem „práce“ se v našich představách často spojuje se slovem „dřina“ – s úkoly, které bychom nejraději omezili na minimum a pokud možno se jim úplně vyhnuli.²⁰

Práce ovšem není jenom dřina. Pro mnoho lidí znamená nástroj k orientaci ve společnosti, k uspokojení jedné ze základních potřeb jedince, a to seberealizace. Pomáhá k naplnění mnoha rolí, které společnost od jedince na určité společenské pozici očekává. V moderní společnosti hraje práce, respektive zaměstnání, důležitou roli pro udržení sebeúcty, a to dokonce i tehdy, když je pracovní náplň nezajímavá a odehrává se v nepříjemném prostředí. Práce či zaměstnání má významný vliv na psychický stav jedince a tvoří jeho každodenní rytmus činností.²¹

Při pracovní činnosti (zaměstnání) se uplatňuje několik faktorů:

- **Peníze** – pro mnoho lidí představuje mzda či plat z práce hlavní zdroj obživy. Pokud tento příjem ztratí, začnou mít daleko větší obavy, že si neporadí s každodenními životními problémy.
- **Míra aktivity** – práce obvykle poskytuje lidem šanci osvojit si a používat určité znalosti a schopnosti. I stereotypní práce představuje strukturované prostředí, které usměrňuje a odčerpává energii jedince. Kdo zůstane bez zaměstnání, ten často ztrácí šanci své znalosti a schopnosti nějak uplatnit.
- **Změna** – práce umožňuje člověku poznat nové prostředí, které se liší od domácího. Mnohé lidi těší už to, že dělají něco jiného než doma, i když jejich práce není příliš stimulující.
- **Strukturovaný čas** – u osob pracujících na plný úvazek se struktura dne obvykle řídí podle rytmu práce. Ten sice může představovat určitou zátěž, ale současně dává

¹⁹ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 309

²⁰ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 308

²¹ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 308

celému dni řád, který osobám bez práce často chybí. Pro nezaměstnané bývá velkým problémem nuda. Přestávají si všimnout toho, jak čas běží a stávají se apatickými.

- **Sociální kontakty** – v pracovním prostředí si lidé často nacházejí přátele a příležitost podílet se na společných činnostech. Po ztrátě zaměstnání se okruh potenciálních přátel a známých obvykle zmenšuje.
- **Osobní identita** – pracovníkovi poskytuje jeho zaměstnání pocit pevné sociální identity, který je pro něj velmi cenný. Zvláště u mužů bývá sebeúcta spojena s tím, jaký je jejich ekonomický přínos k chodu domácnosti²²

Při pročitání předchozího textu vyplývá, že jedinec bez práce neboli zaměstnání si přestává být jist svou hodnotou, cítí, že je jeho pozice ve společnosti ohrožena.

3.2. Ztráta zaměstnání

Většina lidí se shoduje na tom, že jejich práce (zaměstnání) je obtížná. Každý den řeší stejné problémy, necítí se plně uspokojeni. Ovšem jen málo z nich si přeje být nezaměstnanými. Pokud by měli možnost si vybrat mezi pracovním a nepracovním příjmem, tak se většina lidí přiklání k příjmu plynoucím ze stálého zaměstnání.²³

Ztráta zaměstnání neznamena jen ztrátu statusu spojeného obecně s faktem „mít zaměstnání“ a konkrétně s „povahou tohoto zaměstnání“. Znamená také přijmout nový status (nezaměstnaného), status inferiorní (podřadný), spojený s určitými nepříjemnými povinnostmi.²⁴

Ztráta zaměstnání je spojena i s otázkou občanských práv a spolupodílení se na životě společnosti. Být nezaměstnaný znamená i přestat užívat členství v profesionálních kruzích, jehož si většina lidí cení, dále pak získání méně výhodného společenského statusu majícího charakter stigmatu.²⁵

Ztráta zaměstnání má tedy velký vliv na společenskou pozici jedince, velmi často je příčinou ztráty životních jistot a zázemí. Nezaměstnanost je podstatným faktorem vzniku bezdomovectví. V následujících kapitolách se budu věnovat životním strategiím nezaměstnaných, tedy mnohokrát bezdomovců či jedinců bezdomovectvím ohroženým.

²² GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 308

²³ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 88

²⁴ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 88

²⁵ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 89

3.3. Životní strategie nezaměstnaných

Ovlivňuje li nezaměstnanost zásadním způsobem společenské instituce, společenské procesy a postavení jedinců, ovlivňuje nepochybně i jejich sociální jednání. Mění-li ztráta zaměstnání status člověka a jeho role, vytváří-li pro něj anomickou situaci, vyvolává také jeho reakci na ni. V tomto ohledu je nezaměstnanost též předmětem promyšlených i intuitivních životních strategií jak nezaměstnaných osob, tak i osob nezaměstnaností ohrožených. Obsah těchto strategií je u nezaměstnaných ovlivněn jednak kulturně, jednak dobou trvání jejich nezaměstnanosti. Délka nezaměstnanosti hraje významnou roli již z toho důvodu, že s prodlužováním její délky dochází u většiny nezaměstnaných postupně k prohlubování potíží a jejich situace nabývá povahy „normálního stavu“. To mnění povahu reakce na situaci, v níž se ocitli, a tato změna nachází výraz i ve změnách životních strategií nezaměstnaných.²⁶

Mareš uvádí tři základní typy životních strategií nezaměstnaných. Jsou to strategie spojené v souvislosti s činnostmi při hledání zaměstnání, strategie umožňující přežití situaci zapříčiněnou ztrátou zaměstnání (snaha o nalezení náhrady za ztrátu stálého příjmu pocházejícího z pravidelného zaměstnání) a strategie cílené na překonání stigma nezaměstnanosti. Být nezaměstnaný nepředstavuje pro člověka uspokojivý stav, zejména krátce po zrodu nezaměstnanosti. Jedinec se snaží nalézt prostředky, kterými situaci zvládne. Může spoléhat na své vlastní zdroje, na rodinu a své přátele či požádat o pomoc státní instituce. Velkým úkolem je pro nezaměstnaného vyrovnat se s připsaným společenským statutem a se vztahem, který k němu, jako k nezaměstnanému, začíná zaujímat většinová, zaměstnaná, společnost.²⁷

K životním strategiím jedince dlouhodobě nezaměstnaného můžeme přiřadit:

- *Zdržování se spotřeby, což ovšem při nezměněných potřebách vede k frustraci z neuspokojení potřeb, včetně přenosu této frustrace do rodiny, do blízkého sociálního okolí či vůči společnosti jako celku. Nezaměstnaní mohou organizovaně revoltovat proti svému osudu, mohou ventilovat svoji frustraci a akumulované nepřátelství k majoritní společnosti v periodických násilnostech, výtržnostech a drancování, nebo ji transformovat do různých forem sociálně patologického či sociálně infantilního jednání.*

²⁶ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 103

²⁷ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 104

- *Postupnou adaptaci na tuto situaci zřeknutím se původního rozsahu potřeb, což je obranou před frustrací plynoucí z marných pokusů vymanit se z této fatální situace a vrátit se do hlavního proudu společnosti.*
- *Hledání aktivního východiska z této situace konformními a nekonformními způsoby. Nalezení alternativního způsobu uspokojování (stejného rozsahu) potřeb legálními, pololegálními či nelegálními prostředky představuje adaptaci bez zřeknutí se původního rozsahu potřeb a redukce spotřeby*
- *Setrvání v pokusech zařadit se do hlavního proudu společnosti, což může vést až k opětovnému nalezení nového zaměstnání na formálním (oficiálním) trhu práce. Při nezdaru může toto úsilí mít podobu zachovávání rituálů potvrzujících status nezaměstnaného (např. docházení na úřad práce), jejichž smysl se již vytratil (ani nezaměstnaný, ani úřad již v návrat do zaměstnání příliš nevěří).*
- *Rezignaci, upadání do sociální izolace a apatie, spojených s rozkladem tradičních institucí jako jsou manželství a rodina.²⁸*

V souvislosti s připsáním a vyrovnáváním či překonáváním stigmatu spojeného s nezaměstnaností Mareš popisuje strategie jež nezaměstnaní používají:

- *Vytěsnění vlastní nepříznivé situace z vědomí.*
- *Únikem do sociální prostoru, v kterém tato skutečnost nestigmatizuje*
- *Alespoň částečně přijetím a plněním obecných očekávání spojených se statusem nezaměstnaného, především hledání práce.*
- *Chápání své situace nikoliv jako situace způsobené vlastní nedostatečností, ale jako situace způsobené vnějšími okolnostmi, nad kterými nemá jedinec moc a které spolu s ním postihly velké množství dalších osob.*
- *Adaptací na aktivity volného času, popřípadě aktivitou v šedé ekonomice.*
- *Aktivitami zacílenými do budoucnosti (vzdělání, rekvalifikace) nebo podporujícími fungování společnosti, i když jde o aktivity neplacené nebo jen finančně podporované (sociální práce, aktivita ve svépomocných organizacích apod.).*
- *Únikem do pozice s hodnotnějším statusem než je status nezaměstnaného (být vdanou ženou v domácnosti, matkou, studentem je výhodnější a má to ve společnosti větší hodnotu než být nezaměstnaným). V tomto ohledu referuje*

²⁸ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 104 - 105

*Brinkmann (1983) o tom, jak tuto funkci plní předčasný důchod. Totéž lze analogicky říci o těhotenství.*²⁹

Velký přínos k poznání životních strategií nezaměstnaných má studie tří nizozemských sociologů (Engbersen, Schuyt a Timmer 1990). Autoři chápou nezaměstnanost jako nedostatečnost v souvislosti s kulturními hodnotami a cíli euroamerické kultury jejíž osu tvoří práce a spotřeba. Úspěch je determinován dosažením těchto cílů, naopak nedosažení představuje deprimující faktor. Schuyt v této souvislosti zmiňuje několik paradoxů existujících ve vyspělých průmyslových zemích. Jejich základem jsou individualistické tendence, tedy přesvědčení, že úspěchu dosáhne člověk především vlastním úsilím a pílí a u neúspěšného jedince tyto vlastnosti chybí. Tento model ožívá v době, kdy čísla strukturální nezaměstnanosti narůstají, kdy příčiny nezaměstnanosti jsou převážně mimoindividuální, tato chvíle není příznivá pro mnohé skupiny obyvatelstva, které nemohou ničeho dosáhnout. Z tohoto pohledu, jak uvádí Mareš, se zdá pro analýzu podnětné *klasické Mertonovo schéma, pět rozdílných typů individuální adaptace na anomickou situaci: konformismus, inovativnost, ritualismus, únik a vzpoura*. Jedná se o strategie chování, jejichž pomocí se vyrovnávají určité sociální skupiny využívající své šance a okolním světem, respektive jeho očekáváním a uznanými cíli. Nizozemští sociologové toto schéma aplikují na dlouhodobou nezaměstnanost a vidí mezi nezaměstnanými tyto typy jedinců.³⁰

- **Konformisty** – pokračují v hledání placeného zaměstnání a ve snaze o zajištění odpovídající životní úrovně obecně akceptovatelnými způsoby. Jsou to klienti pracovních úřadů, návštěvníci rekvalifikačních kursů, jen výjimečně pracující v šedé ekonomice a osoby nezneužívající systém sociálních podpor.
- **Ritualisty** – tito se již vzdali naděje na získání práce a na vyšší úroveň spotřeby, ale ze setrvačnosti se ještě drží (jako konformisté) zvyklostí a respektují roli nezaměstnaného i tím, že nadále dodržují rituály spojené s hledáním práce (zejména ty formální jako je docházení na úřad práce). Zřídka pracují v šedé ekonomice a ani oni se nepokouší zneužívat systém sociálních podpor.
- **Snazící se o únik z reality** – již rezignovali na práci a na vyšší úroveň spotřeby a nejen přestali reálně hledat práci, ale přestali i s rituály spojenými s tímto hledáním. Ani tyto osoby nepracují v šedé ekonomice a nesnaží se zneužívat sociálních podpor, žijí v uzavřeném světě, často s alkoholem či drogou.

²⁹ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 106

³⁰ Srov. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3, s. 107

- **Podnikavé** – jejich cílem zůstává nadále práce a vyšší úroveň spotřeby, ale kteří se pokoušejí, na rozdíl od předchozích typů, těchto cílů dosáhnout v neformální ekonomice. Často zde dosahují větších příjmů než v regulérním zaměstnání.
- **Kalkulující** – kteří se jen zřídka snaží získat zaměstnání oficiálními způsoby, neboť jejich cílem ani není je v daném okamžiku získat. Svoji úroveň spotřeby si nesnaží udržet prací v neformální ekonomice jako podnikaví, ale kalkulací se systémem různých sociálních podpor a jiných alternativních příjmů, jejichž pramenem je obvykle sociální stát. Nemusí jít vždy o zneužívání, ale spíše o dovedné využívání všech možností, jejich optimální kombinaci a časování.
- **Autonomní** – jejich cílem není ani zaměstnání, ani (alespoň většinou) vyšší úroveň spotřeby. Na rozdíl od všech předchozích typů nejsou již upsáni hodnotám majoritní populace (střední třídy) a často ani etice práce. Zaměstnání nehledají, neboť chtějí prostor pro vlastní činnosti. Nejde jen o bohému, bezdomovce (homeless people), ale i o různé nonkonformní osoby věnující se dobrovolné práci, studiu, či žijící v různých komunitách. Obecně vzato jim postačují i nízké částky získávané ze systému sociálních podpor. Pokud potřebují finance, přijímají spíše jednorázové práce než zaměstnání.³¹

Se ztrátou zaměstnání se zvyšuje riziko sociálního ohrožení jedince, někdy i sociální exkluze. Mnozí bezdomovci začali svojí cestu, která skončila životem na ulici, tím, že přišli o zaměstnání. Muži a ženy přichází o schopnost plnit roli živitele rodiny, velmi těžko se vyrovnávají s tím, že nejsou schopni finančně zajistit sebe a své nejbližší. Při hledání nového zaměstnání používají mnohé strategie, popsané výše, v případě sociálního vyloučení tyto strategie zpravidla přetrvávají.

4. Chudoba

Ztráta zaměstnání a s tím spojený pokles či nulový přísun financí výrazně ohrožuje nezaměstnaného jedince chudobou.

*Co je to chudoba a jak bychom ji měli definovat? Většinou se rozlišuje mezi chudobou absolutní a relativní.*³²

O vymezení absolutní chudoby (nouze) se jako první pokusil Charles Booth, který v roce 1889 konstatoval, že třetina obyvatel Londýna téměř nebo úplně hladoví. Jeho zjištění vyvolalo velké pobouření, veřejnost nechápala, jak je možné, že v jedné nejbohatších zemí

³¹ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08, s. 107 - 108

³² GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 280

světa žije tolik lidí pod hranicí chudoby. Booth zavedl životní minimum, coby měřítko chudoby, tedy příjem nezbytný k zajištění základních fyzických podmínek – dostatek jídla a dosažení uspokojivého bydlení. Stav, kdy příjmy jedince či rodiny klesnou pod hranici nezbytnou k zachování života, **nazýváme chudobou absolutní**.³³

Definice chudoby vycházející ze stanoveného životního minima, které Booth předpokládal použít pro všechny jedince obdobného věku a fyzických proporcí stejné, utržila během času nejednu trhlinu. Zvláště pokud je životní minimum definováno určitou finanční částkou. Při posuzování hranice chudoby je nutné brát na zřetel rostoucí ceny komodit na území určitých států, aktuální inflaci atd. **Relativní chudoba** je tedy situace, kdy příjmy jedince či rodiny klesnou pod minimální, společností uznanou, finanční částku.³⁴

Většina jedinců bez domova, bez přístřeší, se pohybuje pod hranicí relativní chudoby, ba na hranici chudoby absolutní. Náročné situace, které chudoba přináší, mohou řešit poskytované dávky se systémem sociální péče, od 1.1.2007 dle zákona č. 111/2006 O pomoci v hmotné nouzi, jenž pracuje s částkami stanovenými v zákoně č. 110/2006 O životním a existenčním minimu (nově definovaná částka existenčního minima, která činí 2.026,- Kč, životní minimum pro jedince činí 3.126,- Kč).³⁵

*Kritikové dnešní podoby sociálního státu tvrdí, že takový stát vytváří „závislost na podpoře“. Příjemci sociálních dávek se údajně stávají závislými právě na těch programech, které by jim měly umožnit nezávislou a smysluplnou existenci. Jde přitom nejen o hmotnou, ale o psychickou závislost na těchto příjmech. Namísto aktivního přístupu k život se jejich příjemci uchylují k rezignaci a pasivitě, k očekávání trvale natažené pomocné ruky státu.*³⁶

Nový zákon O pomoci v hmotné nouzi se snaží se závislostí jedinců na sociálních dávkách pracovat. Respektuje princip, že ten kdo se snaží pracovat, kdo je motivovaný k návratu a pracovní trh či ten, kdo pracuje by se měl mít lépe než ten, kdo nepracuje a ani se zaměstnání hledat nesnaží. K aktivnímu přístupu při hledání zaměstnání motivuje jedince pobírající příspěvek na živobytí tím, že umožňuje dle míry jeho aktivity upravit vyplácenou dávku v rozmezí mezi existenčním a životním minimem.³⁷

³³ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 280

³⁴ Srov. GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 280

³⁵ Srov. Zákon č. 110/2007 O životním a existenčním minimu, Zákon č. 111/2006 O pomoci v hmotné nouzi

³⁶ GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4, s. 282

³⁷ Srov. Zákon č. 110/2007 O životním a existenčním minimu, Zákon č. 111/2006 O pomoci v hmotné nouzi

5. Rodina

Rodina je v životě člověka velmi důležitá instituce. Je vzorkem společnosti pro nově narozeného jedince, jenž pozoruje a osvojuje si způsob chování, který mu napomůže v budoucnu naplnit role nezbytné pro plnohodnotné začlenění do společnosti. U bezdomovců můžeme velmi často sledovat ambivalentní vztah ke své rodině, ať už k rodině ve které se narodil tak i k rodině, kterou založil.

Vznikem bezdomovství je nejvíce ohrožena osoba žijící osamoceně, izolovaně, která rodinu opustila či byla rodinou vyloučena ze svého středu, značně ohrožené jsou rodiny jednorodičovské, jistou zvláštností je, že v jejich čele zpravidla nacházíme ženy, muži jsou častokrát odloučeni a hledají jiné ubytování, o to hůře jsou na tom starší muži, jejichž pozice ztrácí v izolaci svou autoritu, stává se okrajovou a neplnohodnotnou.³⁸

Nelze s jistotou říci, že každá rodina s nedostatečnou či zcela narušenou funkcí spěje jistě k rozpadu, dle dostupných výzkumů můžeme ovšem říci, že členové takto rizikové rodiny jsou v akutním nebezpečí pádu do bezdomovství.³⁹

Velkou rizikovost vykazují:

- *rodiny s dospělým alkoholikem*
- *rodiny s členem závislým na drogách*
- *rodiny s dospělými či mladistvými delikventy*
- *rodiny s členy s psychickou poruchou, s mentálně retardovaným dítětem*
- *rodiny se zneužívanou nebo týranou ženou*
- *rodiny se zanedbávanými dětmi*
- *rodiny s týranými dětmi*
- *rodiny se sexuálně či emočně zneužívanými dětmi*
- *rodiny svobodných matek*
- *rodiny rekonstruované*
- *rodiny rómské*
- *rodiny migrantů a rodiny hledající exit⁴⁰*

Rizikové rodiny a situace, které řeší, lze považovat za nepřehlédnutelnou příčinu bezdomovství. Selhání funkcí, které má rodina plnit, a zejména funkce socializačně výchovné se projevuje na vzrůstání počtu mladistvých delikventů, uživatelů drog a jedinců

³⁸ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 38 -39

³⁹ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 39

⁴⁰ HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 39

s patologickým způsobem jednání. Dochází ke zcela nedostačujícímu předávání a vštěpování norem, nejen morálních či etických.⁴¹

Vycházíme z přesvědčení, že rodina je základ společnosti. Problémy deprivací dětí způsobené nepřítomností dobré péče obou rodičů, nedostačující výchovou se stále větším počtem lidí poškozených psychicky a fyzicky, nás znepokojují. Vedou nás k přesvědčení, že náprava není jen závislá na změně sociálního a politického klimatu, ale zejména na hodnotném láskyplném působení na každého jedince zvláště v jeho dětském a mladistvém věku.⁴²

To, že se moderní rodina ocitá v krizi, lze přisoudit hodnotovým trendům naší doby. Do popředí se dostávají individuální potřeby jedinců, prezentované zejména osobním blahobytem a prospěchem, podstata rodiny se vytrácí. Nejvíce to pociťuje ve vztahu rodin k jejich potomkům, v jejich citových a hodnotových deprivacích.⁴³

Dítě v rodině s nezdravou výchovou nenachází potřebné prostředí pro jeho zdravý rozvoj. Ocitá se v situacích, které není schopno zcela zdravě řešit, hledá náhradní zdroje uspokojení potřeb, které by měla poskytovat rodina. Psychologové a sociologové uvádějí, že identifikace dětí a mladistvých s různými skupinami mladých delikventů či „zájmových“ skupin je v převážné většině náhradní řešení za neuspokojivého prostředí v rodině jedince. Frustrování členové rodin se snaží prosadit, upozornit na sebe, stávají se reprezentanty a vedoucími osobnostmi svých part. Mnohokrát tu nacházejí a budují vztahy, podobné rodinnému prostředí. Počínají se vštěpovat patologické vzorce chování, užívají se takové životní strategie, jenž jedince častokrát ohrožují sociálním vyloučením, tedy i bezdomovstvím.

Poruchy chování u dětí se mohou projevit jako opakující se nebo trvalý projev agresivního, disociálního, vzdorovitého chování, chování porušujícího sociální normy (krádeže, krutost vůči lidem a zvířatům, lži, záškoláctví, útky z domova). Tyto poruchy jsou, podle výzkumů psychologů, projevem hledání náhradního uspokojení při citové deprivaci, hledání pozornosti a uznání, hledání vlastní identity v období adolescence. Děti s disharmonickým vývojem osobnosti mohou být neschopny navázat vroucí vztah s jinými lidmi, mohou nepociťovat následně vinu nebo lásku. Jejich činy mohou být řízeny impulsivním jednáním bez vnitřních zábran a kontroly.⁴⁴

⁴¹ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 39

⁴² HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 39

⁴³ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 39 - 40

⁴⁴ HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 41

Dítě vychovávané v náhradní rodinné péči či zejména v péči s ústavním charakterem není schopno navázat tak silné citové pouto ke svým náhradním rodičům či vychovatelům. Cítí se vykořeněné, postrádá povědomí o svém původu. Po opuštění výchovného zařízení je čerstvě dospělý jedinec dán napospas společnosti s jejími nástrahami, na které se během pobytu např. v dětském domově nemělo možnost připravit. Vychovatelé mu dříve do puntíku plánovali jeho čas, věděl že ráno se jde do školy, odpoledne se bude hrát fotbal apod.. Také běžné starosti, jako co bude dnes k obědu, či zda vystačí do další výplaty s penězi, patřili do pracovní náplně personálu domova. Najednou to má všechno zvládnout sám, najít si práci, bydlení, uvařit si oběd, vyprat si, najít si práci ušetřit, si peníze. Bez pomoci je jedinec nedávno propuštěn z výchovného zařízení aktuálně ohrožen bezdomovstvím.

Dospívající dítě plánuje vlastní budoucnost, volí povolání a uvažuje o uplatnění. Pubertální krize přináší bouřlivé střídání nálad, v rodině dochází k mezigeneračním konfliktům. Dostavují se stavy euforie a zároveň velmi hluboké stavy deprese, které mohou vést k rozhodnutí spáchat sebevraždu. V tomto období je nutné mít na zřeteli, že mladý člen rodiny není ještě zdaleka vyžralou osobností, že potřebuje vekou míru pozornosti a podpory, při absenci se může jedinec balancovat nad propastí společenského vyloučení.⁴⁵

Ztráta, nefunkčnost či rozpad rodiny nejvíce postihuje děti, to ovšem neznamená, že dospělí jedinci, muž či žena, zvládají situaci bez větších obtíží. Ztráta zázemí, podpory, domova, střechy nad hlavou je velmi náročná životní situace. Najednou se není o koho opřít, komu sdělit své problémy, s kým se poradit a kde hledat útočiště, když je člověku nejhůře. Rozvod rodiny může být pro muže či ženu finančně náročné, dochází k vyrovnání majetku, najednou je třeba sehnat velký obnos peněz, celoživotní úspory jsou utraceny. Ubytovny jsou drahé a neperspektivní, není kde si odpočinout po pracovní směně, zaměstnání přestává být perspektivní, ohrožení propadem na dno společnosti začíná být aktuální.

Při práci s rodinou můžeme sledovat nárůst násilí v rodinách. Ne snad že by v minulosti neexistovalo, problém začíná vystupovat do popředí v souvislosti s odtabuizováním rodinného prostředí, redukcí dogmat o rodině jako instituci, kde nepředpokládáme možnost vzniku násilí či zneužívání členů rodiny. Násilí a zneužívání uvnitř rodiny se velmi těžko prokazuje, rodina představuje uzavřené teritorium s neprůhlednými vztahy mezi jejími členy.

K obětem rodinného násilí či zneužívání nejčastěji patří děti (syndrom zanedbaného a zneužívaného dítěte – CAN), dále pak ženy (domácí násilí páchané na ženách).

⁴⁵ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 42

Dítě, u něhož diagnostikujeme syndrom CAN je frustrované či deprivované, prostředí, ve kterém je nuceno žít zpravidla upevňuje patologické vzorce chování, které mohou v budoucnosti znamenat nepřekonatelnou bariéru při začlenění se do většinové společnosti.

Ženy, s dětmi i bez dětí, jenž jsou vystaveny domácímu násilí, jsou nuceny opouštět domov, hledat náhradní ubytování, žijí ve stresu, kdy se jejich partner vrátí ve špatné náladě či pod vlivem alkoholu a ona zažije další krušný večer. Odborníci doporučují mít pro tyto chvíle připravené sbalené zavazadlo a místo pro případné přenocování. Pro ženu, případně pro dítě či děti, představuje domácí násilí velmi stresovou a složitou situaci. Muže vidí jako živitele rodiny, nechce přijít o střechu nad hlavou, málokdy násilného muže opustí a hledá náhradní řešení. Každodenní stres ženu vyčerpává, je ohrožena trvalejší ztrátou domova, újmou na zdraví, ať už na svém či na zdraví svých dětí, s ubývajícími silami stoupá i pravděpodobnost možného ohrožení sociálním vyloučením.

6. Zdraví

Ubohé a slabé, chatrné a oslabené – to je všeobecná charakteristika tělesného a mentálního zdraví bezdomovců. Nemohou zachovávat ani zdravou životosprávu, ani se vyvarovat škodlivých vlivů působících na zdraví, navíc jejich osobní životní podmínky nedovolují dodržovat často ani nejzákladnější hygienické zásady.⁴⁶

Život bezdomovce je velice náročný, životní podmínky, které mu přináší život na ulici např. střídání povětrnostních podmínek, nevyhovující způsob „bydlení“, izolace od okolního světa zvyšuje rapidním způsobem riziko vzniku akutních či chronických onemocnění. Bezdomovcovo zdraví je často podlomeno určitou formou závislosti na alkoholu a jiných návykových látkách.⁴⁷

Samotné onemocnění v dětství či v dospělosti může být příčinou sociálního vyloučení. Těžká nemoc vyžaduje náročné léčení, které může znamenat velké finanční zatížení nemocného jedince či jeho rodinu. Nedostatek peněz může přivést těžce nemocného pacienta na pokraj chudoby, dále pak do pozice bezdomovce. V případě ztráty zaměstnání a absence registrace na úřadě práce přestává být realizována platba zdravotního pojištění, nemocný bezdomovec má zákonný nárok na základní ošetření, ovšem náročné zdravotnické zákroky či

⁴⁶ HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 49

⁴⁷ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 50

rehabilitace, která může symptomy těžkého onemocnění překonat či zmírnit je nepřipadá v úvahu.⁴⁸

6.1. Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách

Nelze popřít, že alkohol a jiné návykové látky způsobují tělesné a psychické poškození organismu člověka. Závislost na drogách představuje v životě člověka závažná a někdy dramatická onemocnění. Změna tělesného nebo duševního zdraví a riziko nepřiměřeného jednání pod vlivem drogy vtiskne závislému záhy výkyvy duševního stavu. Připisuje zhoršení vztahu v rodině, ztráta přátel, zanedbávání zevnějšku, celkové zpustnutí, odchod z domova a následné bezdomovství. Samozřejmě ne každý drogově závislý končí v opuštění domácnosti, jeho onemocnění jej však natolik stigmatizuje, že mu znemožňuje žít normálním rodinným životem.⁴⁹

Proč se bezdomovec stává alkoholikem? Odpověď můžeme najít v analýze francouzského sociologa Patricka Gaboriaua zabývající se „kulturou ulice“. Uvádí zde termín „kultura vína či piva“. Tato kultura je osou života mnohých bezdomovců. Většinová společnost opilství odsuzuje, jedinci bez domova příliš nepomáhá ve snaze o znovuzачlenění se do většinové společnosti, ovšem, jak uvádí Gaboriau, na oplátku mu otvírá mentální svět. Alkohol usnadňuje zvládnutí denního strádání ve veselé, časově omezené opilosti. Pití ničí sice život, usnadňuje však přežít právě tento těžký den.⁵⁰

Alkoholici mezi bezdomovci se rekrutují zejména ze starších generací, o patnáct až dvacet let starší, než je generace toxikomanů. Nelze ovšem říci, že můžeme sledovat v bezdomovské komunitě striktně oddělené uživatele drog a alkoholu. Zdá se, že užívání drog je jakousi náhražkou za momentálně nedostupný alkohol, různé medikamenty, např. analgetika, hypnotika atd. jedinci zamění za alkohol a různou kombinací vyvolají stejný stav euforie, jako po požití alkoholu. Mezi bezdomovci sledujeme i velký počet čičačů toulenu a dalších těkavých látek s psychotropním účinkem, konzumenty okeny atd. Zkrátka, vše co způsobí euforii je dobré.⁵¹

⁴⁸ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 50

⁴⁹ HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 51

⁵⁰ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 51

⁵¹ Srov. HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 51

Bezdomovská populace mladšího věku z 80 % přiznává, že okusilo nebo bere drogu. Nejčastější jsou to ti, kteří mají zkušenosti s domácím pervitinem, málokdo přiznává kokain, braun, heroin se v rozhovorech s bezdomovci neobjevuje. Mnoho z nich kouřilo nebo kouří marihuanu. Zneužívání toulenu je velmi rozšířené a spolu s čicháním různých lepidel a ředidel patří k nejužívanějším pro svou finanční dostupnost. Lze předpokládat, že i v České republice se v nejbližší době zvýší počet osob závislých na drogách. Hermetické uzavření území republiky povolilo a skončilo, česká drogová scéna vytváří svou stále silnější pozici, různé heroinové a kokainové trasy procházejí Českou republikou jako tranzitní či dokonce cílovou zemí. Zločinecké organizace realizují pouliční či klubové distribuce, zavádějí dumpingové ceny, někdy až o 80% nižší než v sousedních zemích. Zneklidnění čekáme na sílu, která do této situace zasáhne. Nás všech se to velmi týká.⁵²

⁵² HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996, s. 52

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Dům svatého Pavla a jeho uživatelé

Dům svatého Pavla (dále jen DsP) jeden z projektů Městské charity v Českých Budějovicích, tedy nestátní neziskové organizace. První službu, kterou začal poskytovat byla služba azylový dům. Služba je k dispozici uživatelům již jedenáct let. Během těchto let se spektrum poskytovaných služeb rozrůstalo, dnes DsP poskytuje čtyři sociální služby, a to již zmíněnou službu azylový dům, dále dům na půli cesty, denní centrum a terénní program.

DsP je největší měrou podporován z evropských fondů, konkrétně poslední dva roky z operačního programu rozvoje lidských zdrojů, dále z Ministerstva práce a sociálních věcí, z krajského rozpočtu Jihočeského kraje atd. Prostory, které DsP využívá k poskytování služeb jsou majetkem města České Budějovice.

7.1. Poskytované sociální služby

DsP poskytuje dle zákona č. 108/2006 Sb. O sociálních službách čtyři sociální služby spadající do oblasti služeb sociální prevence:

- terénní program
- nízkoprahové denní centrum
- azylový dům
- dům na půli cesty

7.1.1. Služba terénní program

1) Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně.⁵³

⁵³ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 69

2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,

b) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí⁵⁴

- **zprostředkování kontaktu se společenským prostředím** – depistáž a kontaktování uživatelů na území města České Budějovice a v jeho nejbližším okolí; podpora uživatele při navazování kontaktů s institucemi, zvláště při zajišťování potřebných náležitostí pro řešení uživatelské aktuální situace; zprostředkování návazných služeb – jiné služby DsP a Městské charity České Budějovice či služby jiných neziskových organizací na území Českých Budějovic, agentury práce, zdravotnická zařízení, Magistrát města České Budějovice atd.; podpora uživatele k návratu na trh práce; podpora uživatele k prvnímu či opětovnému kontaktu s jeho rodinou
- **pomoc při prosazování práv a zájmů uživatelů** – podpora uživatele při vyřizování či opětovném získání dokumentů (občanský průkaz atd.) potřebných pro návrat do většinové společnosti či pro samotnou existenci v aktuálním prostředí uživatele (Česká republika, České Budějovice); podpora uživatele při dojednávání či uzavírání záležitostí, které představují bariéru pro opětovnou integraci do většinové společnosti, či vytvoření většinovou společností přijatelné zázemí pro další život uživatele; podpora uživatele při dosažení jeho zákonných nároků vůči okolí (např. vyřízení a výplata důchodů, výplata za odvedenou práci, smluvní vztahy se zaměstnanci atd.)

V rámci terénního programu jsou poskytovány další činnosti, které zákon O sociálních službách neuvádí, tedy činnosti fakultativní, tyto jsou:

- **krizová intervence v aktuálním prostředí uživatelů** – pomoc a podpora uživatele nacházejícího se v krizi, jenž ohrožuje jeho zdravotní stav nedostatkem zdrojů potřebných k uspokojení uživatelských potřeb, tak, aby nebyl ohrožen na životě
- **monitoring uživatelů na území města České Budějovice** – terénní sociální pracovníci zpracovávají v pravidelných intervalech monitorovací zprávy
- **psychoterapie (skupinová i individuální)** – psychoterapeut vede v DsP otevřenou terapeutickou skupinu, kam mohou docházet i uživatelé terénního

⁵⁴ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 69

programu, může poskytovat i individuální pohovory s uživateli terénního programu

- **potravinová výpomoc** – v případě potravinové nouze uživatele terénního programu může terénní sociální pracovník uživateli poskytnout základní potraviny
- **poskytnutí čistého ošacení** – v případě silného znečištění oděvu uživatele terénního programu mu může terénní sociální pracovník poskytnout čisté oblečení
- **streetpapers Nový prostor** – terénní sociální pracovník nabízí zařazení do pracovní terapie Nový prostor formou prodeje časopisů. Pracovní terapie Nový prostor se snaží naplnit tato poslání: *rozvoj oblasti sociálního podnikání, podpora a rozvoj prostředí a dílčích projektů z oblastí sociálního podnikání, vývoj a realizace sociálně-terapeutické pracovní služby street-paper, vývoj a realizace unikátního tréninkového programu rozvoje klíčových kompetencí s ohledem na uplatnitelnost na otevřeném trhu práce, destigmatizace osob bez přístřeší, informování o realitě příčin a důsledků prosazování práv a zájmů sociálně handicapovaných osob, medializace sociální problematiky postupná změna vnímání problematiky bezdomovství ve společnosti, i představování rolí a funkcí NNO ve společnosti prostřednictvím časopisu NP⁵⁵*

DsP za účelem poskytování programu terénní program zaměstnává tři terénní sociální pracovníky. Dva působí v Českých Budějovicích a jeho okolí, jeden v Milenovicích u Písku (zde probíhá pracovní terapie s možným ubytováním uživatelů).

Cílovou skupinou uživatelů služby terénní program tvoří jedinci, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením či již vyloučení jsou, zpravidla jedinci bez přístřeší. Služba není primárně poskytována uživatelů alkoholu a drog, v této oblasti spolupracuje s Jihočeským streetworkem. Specifikum této skupiny je, že zatím nevyužívají žádnou jinou sociální službu, nacházejí se ve svém přirozeném či aktuálním prostředí a snaží se vlastními zdroji překonat nepříznivou sociální situaci.

Terénní sociální pracovníci provádějí na území Českých Budějovic a okolí depistáž. Vyhledané osoby kontaktují, nabízejí služby nejen terénního programu, ale i další služby poskytované DsP, pro které by mohl být jedinec indikovaný.

⁵⁵Občanské sdružení NP. *Základní informace* [on-line]. [cit.2007-6-15]. Dostupné na www.novyprostor.cz

Samotný průběh poskytování služby spočívá v tom, že terénní sociální pracovník společně s uživatelem sestaví individuální plán spolupráce (dále jen individuální plán), který je pouze v ústní a pro uživatele v neformální formě, měl by obsahovat jasné ujednání o krocích, které budou směřovat k dosažení cíle definovaného ve smlouvě, pokud si to uživatel přeje, je individuální plán zpracován v písemné formě, terénní sociální pracovník a uživatel ho podepisují, sestavení individuálního plánu není podmínkou poskytování služby.

Sestavený individuální plán obsahuje kritéria, dle kterých bude možno prokazatelně ověřit, zda je dosahováno stanoveného cíle (např. vyhotovení občanského průkazu, aktivní hledání zaměstnání, změna zevnějšku, využívání běžně dostupných institucí v okolí bydliště uživatele).

Po sestavení individuálního plánu či po definici kroků, kterými bude uživatel za podpory terénního sociálního pracovníka směřovat k definovanému cíli, probíhá poskytování služby formou podpory uživatele terénním sociálním pracovníkem ke splnění kroků v individuálním plánu či kroků dohodnutých, služba je poskytována v přirozeném či aktuálním prostředí uživatele.

V dohodnutých termínech terénní sociální pracovník společně s uživatelem revidují dohodnutý individuální plán.

Na poskytování služby terénní program může navazovat, a zpravidla navazuje, další služba poskytovaná DsP.

Po splnění cíle definovaného ve smlouvě může být cíl předefinován, poskytnutí služby pokračuje dál dle dohodnutých podmínek, či poskytování služby zaniká.

Součástí poskytování služby je i vyhledávání, či tzv. depistáž, uživatelů na území Českých Budějovic a jejich monitoring, terénní sociální pracovník zpracovává monitorovací zprávu.

7.1.2. Služba nízkoprahové denní centrum

1) Nízkoprahová denní centra poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby pro osoby bez přístřeší.

2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,

b) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy

c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí⁵⁶

⁵⁶ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 61

- **pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu** – poskytnutí podmínek pro osobní hygienu uživatelům nízkoprahového denního centra – sprchový kout, ručník, mýdlo, WC, umyvadlo, umožnění celkové hygieny těla
- **poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy** – vytvoření podmínek pro přípravu stravy – volně přístupná kuchyňka vybavená sporákem, mikrovlnnou troubou, kuchyňskou linkou, chladničkou a nádobím, kde je možné vařit a péci; volně přístupný kuchyňský koutek s vařičem a nádobím – možnost ohřívání stravy, poskytnutí potravinové výpomoci
- **pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí** – podpora uživatele při jeho orientování se v pracovně právních předpisech, zdůraznění jeho práv, nároků a povinností v sociální oblasti, podpora uživatele při navazování potřebných kontaktů při vyřizování osobních dokladů, při spolupráci uživatele s úřadem práce a odbory soc. věcí, při obstarávání osobních záležitostí; podpora uživatele při obnovování kontaktu s rodinou

V rámci nízkoprahového denního centra jsou poskytovány další činnosti, které zákon O sociálních službách neuvádí, tedy činnosti fakultativní, tyto jsou:

- **výuka internetu, práce na PC**
- **psychoterapie (skupinová i individuální)** – stejné jako u terénního programu
- **prodej časopisu Nový Prostor** – stejné jako u terénního programu
- **krizové lůžko** – součást krizové intervence, poskytuje se uživateli, který nemůže využívat jinou ubytovací službu poskytovanou DsP (nesplňuje podmínky, porušení pravidel atd.) či tuto službu využívat nechce, smyslem služby je poskytnutí noclehu maximálně na tři po sobě jdoucí noci.
- **prádelna** – možnost vyprání špinavého prádla
- **poskytnutí čistého oblečení** – v denním centru je zřízen „štatník“, zde jsou přijímány dary v podobě ošacení, uživatelé denního centra mohou dostat čisté oblečení

Služba nízkoprahové denní centrum je poskytována v prostorách DsP, Riegrova 32, České Budějovice. Vlastní centrum tvoří společenská místnost, zde mají uživatelé možnost strávit dvě hodiny v čistém a vytopeném prostředí, mohou zde sledovat televizi, vyhledávat informace na internetu, přečíst si knížku s knihovny či si zahrát nějakou nabízenou společenskou hru. Společenská místnost je také místem, kde se uživatel setkává se sociálním

pracovníkem či psychoterapeutem za účelem psychosociálního poradenství. Dále je zde kuchyňka, sprchový kout a dvorek, kde můžou uživatelé denního centra kouřit a klábosit při kávě.

Cílovou skupinou uživatelů nízkoprahového denního centra jsou muži a ženy starší osmnácti let, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, či již sociálně vyloučení. Náročnou životní situaci, kterou prožívají, se snaží řešit z větší části svými zdroji, denní centrum jim slouží jako oáza klidu v rozbouřeném moři. Mohou si zde odpočinout a dostat radu, jak pokračovat dál.

Mezi uživateli denního centra potkáváme jedince, kteří se se statutem bezdomovce identifikovali, kteří se nesnaží o návrat do většinové společnosti. Tito využívají denní centrum jako prostředek pro uspokojení svých potřeb (teplé jídlo, sprcha, televize atd.).

Sociálním pracovníkem v je v této službě také terénní sociální pracovník DsP.

7.1.3. Služba azylový dům

1) Azylové domy poskytují pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.⁵⁷

2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy

b) poskytnutí ubytování

c) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí⁵⁸

- **poskytnutí ubytování** – poskytnutí ubytování v pokojích rozdělených do tří kategorií dle standardu bydlení (motivační prvek pro uživatele, dle jeho přístupu k řešení jeho aktuální situace je uživatel ubytován na pokoji s určitým standardem), pokoje mají společné hygienické zázemí
- **poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy** – poskytnutí prostředí vhodné pro přípravu stravy a přechovávání zkáze podléhajících potravin (dvě vybavené kuchyňky); potravinová výpomoc
- **pomoc při prosazování práv a zájmů** – podpora uživatele při opětovné integraci do většinové společnosti formou individuální sociální práce; podpora uživatele při

⁵⁷ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 57

⁵⁸ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 57

prvním či opětovném vstupu na trh práce; podpora uživatele při jeho samostatné komunikaci s institucemi a úřady v jeho aktuálním sociálním prostředí (za účelem obnovení kontaktů, vyřízení náležitostí potřebných pro opětovnou integraci do většinové společnosti atd.); podpora uživatele při dojednávání či uzavírání záležitostí, které představují bariéru pro opětovnou integraci do většinové společnosti; podpora uživatele při dosažení jeho zákonných nároků vůči okolí (např. vyřízení a výplata důchodů, výplata za odvedenou práci, smluvní vztahy se zaměstnavateli atd.); podpora při budování či udržení kontaktů s rodinou uživatele – kontaktování rodiny a hledání styčných bodů

V rámci azylového domu jsou poskytovány další činnosti, které zákon O sociálních službách neuvádí, tedy činnosti fakultativní, tyto jsou:

- **psychoterapie (skupinová a individuální)** – otevřenou terapeutickou skupinu, realizovanou ve společenské místnosti denního centra, mohou navštěvovat i uživatelé služby azylový dům
- **výuka internetu**
- **poskytnutí čistého oblečení**
- **prádelna**
- **pracovní terapie Nový Prostor**

Služba azylový dům je poskytována v prostorách DsP, Riegrova 32, České Budějovice, zejména na pokojích, které jsou rozděleny podle standardu ubytování. V přízemí jsou pokoje s nejnižším standardem, za noc se hradí 30,- Kč, v prvním patře je standard střední, noc stojí 40,- Kč a v druhém patře je standard nevyšší, hradí se 60,- Kč. Nově příchozí uživatel je ubytován na pokoji s nejnižším standardem, na „lepší pokoje“ se má možnost přestěhovat po projevení dostatečné motivace k řešení své aktuální sociální situace, po získání trvalého pracovního poměru, při dodržování individuálního plánu atd.

Cílovou skupinou služby azylový dům jsou muži starší osmnácti let, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením, či sociálně vyloučení, zpravidla mužům bez přístřeší.

Ve službě azylový dům pracují sociální pracovníce, psycholog, klíčový pracovník a asistenti vedoucího. Asistenti vedoucího plní funkci ubytovatelů a správců objektu DsP.

Samotný průběh poskytování služby azylový dům spočívá v tom, že na počátku poskytování uživatel definuje za podpory sociální pracovníce osobní cíl, který by chtěl naplnit prostřednictvím užívání služby, v nejbližší době absoluuje pohovor s psychologem, který zjišťuje míru motivace uživatele a podhaluje jeho osobní rysy.

Zároveň s uživatelem začíná pracovat klíčový pracovník, který uživatele aktivně vyhledá, pomáhá uživateli upřesnit osobní cíl, předdefinovat kroky k jeho naplnění („Individuální plán – klíčové období“), nemusí být zpracován písemně, doporučuje mu následný postup, podporuje ho v při adaptaci na prostředí DsP a zároveň se snaží u uživatele nastartovat proces změny jeho aktuální sociální situace, nepřikazuje, neuplatňuje sankce, uživatel se nalézá v tzv. klíčovém období (či období rozhodujícím o dalším poskytování služby azylový dům), délka tohoto období je přizpůsobena potřebám uživatele, maximálně však trvá 14 dní.

Po ukončení klíčového období uživatele dojde k jeho přehodnocení (uživatel podává žádost o prodloužení smlouvy), sociální pracovnice, po poradě s klíčovým pracovníkem a s psychoterapeutem, společně s uživatelem zhodnotí uplynulé období poskytování služby azylový dům

Pokud se během klíčového období ukázalo, že poskytování služby azylový dům není pro uživatele přínosné, že nesleduje naplnění uživatelem definovaného cíle, může být smlouva o poskytování služby azylový dům ukončena.

Pokud se během klíčového období ukázalo, že poskytování služby azylový dům sleduje naplnění definovaného cíle uživatelem ve smlouvě (tento může být během klíčového období změněn), je služba plánována dál sestavením individuálního plánu uživatelem ve spolupráci se sociální pracovnicí. Tento plán je zpracován písemně, uživatel a sociální pracovnice ho podepisují, je vystaven ve dvou vyhotoveních, jedno je založeno do složky uživatele, druhé dostává uživatel.

Individuální plán obsahuje:

- název – individuální plán (spolupráce)
- jméno uživatele
- jména zúčastněných osob sestavování individuálního plánu
- datum sestavení individuálního plánu
- datum hodnocení individuálního plánu
- popis současné situace
- stanovený/né cíl/e uživatele
- kroky k naplnění cílů, kritéria jejich hodnocení
- podpisy zúčastněných osob

Po sestavení písemného individuálního plánu spolupracuje s uživatelem sociální pracovnice intenzivněji, klíčový pracovník ustupuje do pozadí, je připraven uživatele podpořit a v rámci možností stát na jeho straně. Sociální pracovnice již může při práci s uživatelem

uplatňovat sankce za nedodržování kroků dohodnutých v individuálním plánu či vyplývajících z porušení Domovního řádu DsP, může podpořit uživatele v naplňování jím stanovených cílů nebo naopak doporučit vedoucímu DsP ukončení poskytování služby.

Během poskytování služby azylový dům se míra podpory klíčového pracovníka a sociální pracovnice snižuje, čímž se sleduje aktivizace potenciálu uživatele k samostatnějšímu naplňování zvoleného cíle a role prevence před vznikem uživateli závislosti na poskytování služby azylový dům

Hodnocení (či revize) individuálního plánu je provedeno uživatelem ve spolupráci se sociální pracovníci, je vypracováno v písemné formě, ve dvou provedeních, podepsané uživatelem a sociální pracovníci, jedno dostává uživatel a jedno je přiloženo k původnímu individuálnímu plánu.

Služba azylový dům se uživateli poskytuje 24 hodin, maximálně po dobu jednoho roku.

7.1.4. Služba dům na půli cesty

1) Domy na půl cesty poskytují pobytové služby zpravidla pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež, a pro osoby, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranné léčby. Způsob poskytování sociálních služeb v těchto zařízeních je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.⁵⁹

2) Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

a) poskytnutí ubytování

b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím

c) sociálně terapeutické činnosti

d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí⁶⁰

- **poskytnutí ubytování** – poskytnutí ubytování uživateli v prostorách navozující prostředí domácnosti
- **zprostředkování kontaktu se společenským prostředím** – podpora uživatele k samostatnému navázání kontaktů v aktuálním společenském prostředí a k jejich udržení; podpora uživatele při vstupu na trh práce, při získání zaměstnání a jeho udržení, při zvyšování kvalifikace (studium, rekvalifikací atd.); podpora při

⁵⁹ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 58

⁶⁰ Zákon č. 108/2006 O sociálních službách, par. 58

budování odpovídajícího zázemí pro samostatný život uživatele ve většinové společnosti; podpora při budování či udržení kontaktů s rodinou uživatele

- **sociálně terapeutické činnosti** – nácvik samostatného vedení domácnosti uživatele; nácvik hospodaření s finančními prostředky uživatele; nácvik samostatného a smysluplného využití volného času uživatele (využití institucí zabývajících se volnočasovými aktivitami, uživatelské samostatné plánování volného času)
- **pomoc při prosazování práv a zájmů** – podpora uživatele při dosažení jeho zákonných nároků vůči okolí (např. výplata za odvedenou práci, smluvní vztahy se zaměstnavateli, nároky vůči rodině uživatele atd.); podpora uživatele při dodržení povinností a nároků vůči aktuálnímu společenskému prostředí uživatele

V rámci domu na půli cesty jsou poskytovány další činnosti, které zákon O sociálních službách neuvádí, tedy činnosti fakultativní, tyto jsou:

- **výuka práce na PC a internetu**
- **psychoterapie**

Služba dům na půli cesty je poskytována také v prostorách DsP. Uživatelé jsou ubytováni v odděleném traktu budovy ve čtyřech dvoulůžkových pokojích se společnou koupelnou a záchodem, k dispozici mají kuchyň s kompletním vybavením, dále kulturní prostory s televizí a počítačem, připojeným k internetu. Nelze zde bohužel věrně kopírovat domácí prostředí, nejsou zde oddělené bytové jednotky, každý uživatel nemá k dispozici vlastní sociální zařízení, vlastní kuchyň. Služba je limitována jak prostorem, tak finančními prostředky.

Cílovou skupinou služby dům na půli cesty jsou muži ve věku od osmnácti do dvacetišesti let, jenž po dovršení zletilosti opouštějí výchovná zařízení a nemají rodinné zázemí, domov či střechu nad hlavou.

Službu koordinují dva sociální pracovníci, kteří se snaží v limitovaných podmínkách navodit prostředí domácnosti, snaží se uživatele naučit, jak vypadá hospodaření, co je třeba pořídit do bytu, jak uvařit oběd, co je třeba zařídit atd. Velká míra podpory uživatele je investována do získání a udržení zaměstnání a případné zvyšování stávající kvalifikace uživatele domu na půli cesty.

Odcházející uživatel služby by měl mít trvalé zaměstnání, měl by zvládat základní činnosti pro udržení domácnosti, měl by disponovat vztahy s přirozenou sociální sítí, měl by umět hospodařit a případně by měl mít našetřenou potřebnou částku k pronájmu, případně ke koupi vlastního bydlení (stavební spoření atd.).

8. Výzkum

8.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit převažující životní strategie uživatelů Domu sv. Pavla (dále jen DsP). Kritérium životních strategií byl pro účely tohoto výzkumu zvolen způsob hledání práce nezaměstnaných uživatelů, tedy přístup uživatele k zajištění potřebných příjmů k uspokojení jeho základních potřeb.

DsP se snaží naplnit poslání integrace vyloučených jedinců zpět do společnosti. Postupem času zaměstnanci DsP poznali, tedy zejména sociální pracovníci, že hlavní cesta k začlenění je znovuzískání zaměstnání, vrácení se na trh práce. Převážná většina nově příchozích uživatelů je na pokraji sociálního vyloučení a nemá zaměstnání. Po jeho získání je téměř každý uživatel schopen situaci řešit s minimem podpory, a zpravidla již opouští DsP.

Je zřejmé, že se sociální pracovníci při práci s uživateli DsP setkávají i s jinými problémy uživatelů, ať už spojenými s různými onemocněními, vztahovými problémy, ovšem ztráta zaměstnání je stále na vrcholu četnosti.

8.2. Vymezení cílové skupiny výzkumu

Výzkum probíhal v prostorách Domu sv. Pavla, Riegrova 32, České Budějovice a na území města České Budějovice. Cílová skupina respondentů byla tvořena s uživateli sociálních služeb, Dům sv. Pavla poskytuje:

- **služba terénní program** – muži a ženy starší osmnácti let, ohrožení sociálním vyloučením, či již sociálně vyloučení, kteří žijí ve svém přirozeném (aktuálním prostředí – město České Budějovice)
- **služba nízkoprahové denní centrum** – muži a ženy starší osmnácti let, ohrožení sociálním vyloučením, či již sociálně vyloučení, kteří žijí ve svém přirozeném (aktuálním prostředí), využívají služeb nízkoprahového denního centra
- **služba azylový dům** – muži starší osmnácti let, ohrožení sociálním vyloučením, či již sociálně vyloučení, zpravidla bez domova, kteří využívají ubytovací službu azylový dům
- **služba dům na půli cesty** – muži ve věku od 18 do 26 let, kteří přicházejí z výchovných zařízení

8.3. Metoda a technika výzkumu

Metodu výzkumu jsem použil jednu z kvantitativních technik, a to **standardizovaný rozhovor**.

Standardizovaný (strukturovaný) rozhovor – typ rozhovoru, v němž jsou tazateli předepsány všechny otázky (včetně jejich variant pro určité situace, resp. Skupiny respondentů), jejich sled, formulace i způsob vedení rozhovoru. Hodí se zejména pro přezkoušení formulovaných hypotéz a je metodologicky nejlepším typem rozhovoru⁶¹

Vhodnost metody standardizovaného rozhovoru jsem ověřil v předvýzkumu, kdy jsem hovořil s desíti uživateli DsP. Výhoda této metody je (např. oproti dotazníkům), že tazatel může položenou otázku vysvětlit případně pomoci respondentovi formulovat odpověď (s přihlédnutím na její autentičnost).

Výzkum byl proveden anonymně, v rozhovoru byly použity identifikační otázky, které zjišťovali pouze věk a vzdělání. Ostatní otázky ověřovali formulované hypotézy, měli charakter otevřených a uzavřených otázek.

Otevřené otázky – forma otázek, které se týkají určitého problému, mají využití tam, kde výzkumník nezná širší názorů na zkoumaný problém.⁶²

Uzavřené otázky – jsou to takové otázky, kdy respondentovi předkládáme společně s otázkou možnosti odpovědi.⁶³

Výzkum se uskutečnil mezi měsícem dubnem a květnem 2007. Sběr dat, tedy realizaci rozhovorů, jsem prováděl v prostorách Domu sv. Pavla (uživatelé azylového domu, domu na půli cesty, nízkoprahového denního centra) dále pak na území města České Budějovice (uživatelé terénního programu).

⁶¹ VESELÁ, J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: UNIVERZITA PARDUBICE, 2002, ISBN 80-7194-466-1, s. 43

⁶² Srov. VESELÁ J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: UNIVERZITA PARDUBICE, ISBN 80-7194-466-1, 2002, s. 44

⁶³ Srov. VESELÁ J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: UNIVERZITA PARDUBICE, 2002, ISBN 80-7194-466-1, s. 44

8.4. Formulace hypotézy výzkumu

- **Hypotéza H1:** Předpokládám, že uživatelé Domu sv. Pavla budou dávat přednost náhodným pracovním příležitostem před trvalým pracovním poměrem.

8.5. Formulace otázek ve standardizovaném rozhovoru a jejich odůvodnění

1. Kolik je Vám let?

Tato otázka byla pokládána za účelem zjištění kritérií k základnímu rozdělení respondentů dle věku a za účelem podání informace o věkovém průměru uživatelů Domu sv. Pavla čtenáři.

2. Jaké máte nejvyšší dosažené vzdělání?

Tato otázka byla pokládána za účelem zjištění kritérií k informativnímu rozdělení respondentů dle nejvýše dosaženého vzdělání.

3. Jakou službu Domu sv. Pavla užíváte?

Tato otázka byla pokládána za účelem zjištění faktu, zda je respondent uživatelem některé ze služeb Domu sv. Pavla (zejména v terénu), dále pak ke zjištění kritérií k informativnímu rozdělení respondentů dle užívané služby poskytované Domem sv. Pavla.

4. Jste zaměstnaný/á?

Tato otázka byla pokládána za účelem zjištění, zda je tázaný respondent zaměstnaný či nikoliv. Skutečnost měla vliv na volbu druhu pracovní-právní úpravy respondentem preferovaného zaměstnání

5. Pokud jste zaměstnaný/á, uveďte, prosím, o jakou pracovní-právní úpravu se jedná.

Tato otázka byla pokládána respondentům, kteří uvedli, že jsou zaměstnaní, jejich momentální zaměstnání může ukazovat na preferovanou pracovní-právní formu zaměstnání.

6. Pokud zaměstnání hledáte, uveďte prosím, jaké pracovní-právní úpravě dáváte přednost.

Tato otázka byla pokládána respondentům, kteří jsou nezaměstnaní a zaměstnání hledají či se hledat chystají, jejich odpovědi přímo směřovali na preferovanou pracovní-právní úpravu jejich hledaného zaměstnání.

8.6. Interpretace výsledků výzkumu

8.6.1. Popis vzorku respondentů

Výzkumu se zúčastnilo 40 respondentů, z toho 35 mužů a 5 žen. Malý počet žen lze připsat tomu, že Dům sv. Pavla poskytuje služby převážně pro muže.

Věkové rozložení respondentů bylo následující:

- 18-30 let 12 respondentů
- 30-50 let 20 respondentů
- 50 a více let 8 respondentů

Rozložení nejvyššího dosaženého vzdělání bylo následující:

- základní vzdělání 10 respondentů
- vyučen bez maturity 15 respondentů
- vyučen s maturitou 10 respondentů
- středoškolské 5 respondentů

8.6.2. Interpretace odpovědí

3. Jakou službu Domu sv. Pavla užíváte?

Kritérium odpovědí	Četnosti odpovědí
Terénní program	10
Nízkoprahové denní centrum	8
Azylový dům	20
Dům na půli cesty	2
CELKEM	40

Větší počet uživatelů služby azylový dům byl do výzkumu zařazen záměrně. Právě tito uživatelé, pokud jsou nezaměstnaní, bývají nejvíce motivovaní a podporovaní sociálními pracovníky k hledání zaměstnání, zde můžeme intenzívně sledovat různé strategie jeho výběru. Službu dům na půli cesty aktuálně užívali dva uživatelé.

4. Jste zaměstnaný/á?

Kritérium	Četnost odpovědí
Ano	15
Ne	25
CELKEM	40

Uživatelé Domu sv. Pavla se nacházejí v obtížných životních situacích, spojených převážně se ztrátou zaměstnání. 10 respondentů, kteří odpověděli, že jsou zaměstnaní, byli uživateli služby azylový dům, zaměstnání získali během pobytu v Domu sv. Pavla (postupné plnění kroků v individuálním plánu).

5. Pokud jste zaměstnaný/á, uveďte, prosím, o jakou pracovně-právní úpravu se jedná.

Kritérium	Četnost odpovědí
trvalý pracovní poměr	10
Brigády	3
náhodné pracovní příležitosti bez pracovní smlouvy	2
CELKEM	15

Na tuto otázku odpovídali pouze ti uživatelé, kteří v otázce č. 4. odpověděli, že jsou zaměstnaní. Nejvíce respondentů odpovídalo, že pracuje na trvalý pracovní poměr. Po konzultaci se sociální pracovníci služby azylový dům lze usoudit, že větší četnost respondentů pracujících na trvalý pracovní poměr je výsledek spolupráce respondenta – uživatele se sociální pracovníci, která se snaží uživatele azylového domu motivovat k získání trvalého pracovního poměru.

6. Pokud zaměstnání hledáte, uveďte prosím, jaké pracovně-právní úpravě dáváte přednost.

Kritérium	Četnost odpovědí
zaměstnání na trvalý pracovní poměr	7
náhodným pracovním příležitostem bez pracovní smlouvy	10
Brigádám	8
CELKEM	25

Příčinu většího zájmu nezaměstnaných uživatelů Domu sv. Pavla o náhodné, neoficiální a příležitostné zaměstnání, kdy zaměstnavatel zpravidla vyplácí vydělané peníze ihned po odpracované směně vidím v tom, že představuje rychlejší možnost získání potřebných financí, dále také v tom, že se nemusí „úředničit“, zaměstnavatel nechce od nového zaměstnance předložit občanský průkaz, výpis z rejstříku trestů, neomezuje uživatele v jejich „svobodě“.

Podobně vnímali uživatelé také brigády. Ti uživatelé, kteří dávali přednost trvalému pracovnímu poměru byli jedinci, kteří o zaměstnání nedávno přišli, nikdy nepracovali „na černo“, většina byla motivovaná k návratu do většinové společnosti.

8.7. Verifikace formulované hypotézy

Hypotéza H1: Předpokládám, že nezaměstnaní uživatelé Domu sv. Pavla budou dávat přednost náhodným pracovním příležitostem před trvalým pracovním poměrem.

Hypotéza H1 byla ověřována těmito otázkami:

- otázka č. 4 **Jste zaměstnaný/á?** – hypotézu přímo neverifikuje. Zjištění, zda byl respondent, tedy uživatel DsP zaměstnaný či ne, byla rozhodující pro další použité otázky tazatelem, dále pak skutečnost, zda byl respondent zaměstnaný, či ne, mělo vliv na jeho odpovědi ohledně preferencí určitého pracovních-právního uspořádání zaměstnání.
- otázka č. 5 **Pokud jste zaměstnaný, uveďte prosím, o jakou pracovních-právní úpravu se jedná?** – dle zvoleného pracovních-právního uspořádání zaměstnání uživatelů lze usuzovat na preference mezi trvalým pracovním poměrem, brigádami či náhodné pracovní příležitosti bez pracovní smlouvy. Z interpretací výsledků (10 respondentů pracovalo na trvalý pracovní poměr, 3 pracovali na brigádě a 2 využívali náhodné pracovní příležitosti bez pracovní smlouvy) výzkumu vyplývá, že tato otázka hypotézu nepotvrzuje.
- otázka č. 6 **Pokud zaměstnání hledáte, uveďte prosím, jaké pracovních-právní úpravě dáváte přednost?** – dle hledání určitého práce nezaměstnanými uživateli můžeme usuzovat na preference uživatelů určité pracovních-právní úpravy. Z interpretací výsledků (7 respondentů hledalo trvalý pracovní poměr, 8 respondentů vyhledávalo brigády, 10 respondentů vyhledávalo náhodné pracovní příležitosti bez pracovní smlouvy) vyplývá, že tato otázka hypotézu potvrzuje.

Závěr

Z celkového počtu 40 respondentů 17 respondentů preferovalo zaměstnání na trvalý pracovní poměr, 11 respondentů preferovalo brigády, 12 respondentů vyhledávalo náhodné pracovní příležitosti bez pracovní smlouvy.

Hypotéza H1 se nepotvrdila – respondentů vyhledávajících náhodné pracovní příležitosti bylo méně, než respondentů preferujících trvalý pracovní poměr, k těmto bychom mohli přičíst i respondenty preferující brigády, pokud budeme brigádu chápat jako pravidelnější zaměstnání na základě pracovní smlouvy.

9. Závěr

Práce s názvem „Jak přežít na ulici – životní strategie uživatelů Domu sv. Pavla“ se věnuje velmi ožehavému problému, jako je jedinec na dně společnosti, jedinec sociálně vyloučený, bezdomovec.

Služby, které jsou poskytovány těmto jedincům je nutné nastavit, tak, aby respektovali rozhodnutí uživatele, aby o něj nepečovali, ale podporovali to dobré a pozitivní, co v něm je. Sociálnímu pracovníkovi se někdy může stát, že si uživatel život na ulici zvolil, nechce žádnou podporu, žije v nedůstojných podmínkách, je špinavý, jeho rozhodnutí je velmi těžké akceptovat, ovšem postup snažící se uživatele přes jeho nesouhlas integrovat, až na výjimky, ztroskotává.

Pro sociálního pracovníka pracujícího s bezdomovci je velmi důležitá pomoc a respekt společnosti. Cílová skupina, se kterou sociální pracovník pracuje, není mezi lidmi příliš oblíbená, společnost mnohokrát nechápe, ani nerozumí, jak je možné, že je takovými lidem nabídnuta pomocná ruka.

Zdá se tedy, že je důležitá i práce se společností, s prostředím, kam se sociální pracovník uživatele snaží směřovat, připravit ho na to, že mezi bezdomovci mohou být lidé, kteří se chtějí vrátit zpět, protože jakákoliv bariéra, postavená navracejícímu se jedinci do cesty, může znamenat opětovný pád na dno.

V práci jsem se zaměřil zejména na problematiku nezaměstnaných jedinců ohrožených sociálním vyloučením, či sociálně vyloučené, patří sem tedy i uživatelé Domu sv. Pavla. Výzkum, který v práci prezentuji nepotvrzuje hypotézu, že uživatelé Domu sv. Pavla, coby reprezentativní skupina jedinců na dně společnosti, preferují lehce dostupné zaměstnání, tedy náhodné nabídky práce, kde není nutné podepisovat smlouvu, kde není třeba předkládat doklady. Je ovšem otázka, do jaké míry je názor uživatelů Domu sv. Pavla jejich vlastní, původní, zda neodpovídali pod vlivem pohovorů se sociálními pracovníky. Během sociální práce je uživatel do jisté míry formován, jeho rozhodnutí je zvažováno ze všech možných stran, mnohdy se stává, že se uživatelovi názory během užívání služby mění. Je ovšem nutné také myslet na to, že může být rozdíl mezi tím, co říká a tím co následně vykoná. Dle mého názoru by bylo velmi zajímavé tento jev pozorovat, možná bychom došli k překvapivým závěrům.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha: ARGO, 1999, ISBN 80-7203-124-4
- HRADEČTÍ, V. a J. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: NADĚJE, 1996
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: PORTÁL, 2001, ISBN 80-7178-535-0
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: PORTÁL, 2003, ISBN 80-7178-549-0
- MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: SLON, 2002, ISBN 80-86429-08-3
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: PORTÁL, 2004, ISBN 80-7178-802-3
- VESELÁ J. *Sociologický výzkum a jeho metody*. Pardubice: UNIVERZITA PARDUBICE, 2002, ISBN 80-7194-466-1

Články z odborných časopisů

- ZATLOUKAL, L. Bezdomovci a poskytovatelé sociálních služeb v moderní společnosti – trochu jiný pohled. *Sociální práce*, 2006, roč. 2006, č. 4

Zákony

- Zákon č. 108/2006 O sociálních službách
- Zákon č. 110/2007 O životním a existenčním minimu
- Zákon č. 111/2006 O pomoci v hmotné nouzi

Elektronické dokumenty

- Občanské sdružení NP. *Základní informace* [on-line]. [cit.2007-6-15]. dostupné na www.novyprostor.cz

Abstrakt

KAISERŠOT, F. *Jak přežít na ulici – životní strategie uživatelů Domu sv. Pavla*. České Budějovice 2007. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce J. Šimečková

Klíčové pojmy: bezdomovectví, bezdomovci, životní strategie, uživatelé Domu sv. Pavla, sociální služba, sociální vyloučení, vyloučené osoby, nezaměstnanost, chudoba, rodina, zdraví.

Práce s názvem „Jak přežít na ulici – životní strategie uživatelů Domu sv. Pavla“ je rozdělena na dvě části, a to na část praktickou a část teoretickou.

V teoretické části se zabývám vymezení pojmu bezdomovec. Uživatelé Domu sv. Pavla jsou z větší části jedinci v tíživé sociální situaci, kteří přišli o domov či střechu nad hlavou.

Následující kapitoly mapují důvody životních strategií jedinců bez domova, dotýkají se příčin vzniku náročných situací a s nimi spojenými mechanismy, které jedinci na ulici používají pro překonání či zmírnění dopadů jejich aktuální situace.

V praktické části se zabývám popisem jednotlivých služeb Domu sv. Pavla a charakteristikou jejich uživatelů. Dům sv. Pavla je nestátní nezisková organizace, jejíž cílem je poskytovat sociální služby jedincům v tíživé situaci, zejména pak jedincům bez domova či přístřeší.

Součástí praktické části je výzkum. Tento se zabývá problematikou zaměstnanosti uživatelů Domu sv. Pavla, zejména pak druhem zaměstnání, které si uživatelé volí.

Problémy, s nimiž se uživatelé Domu sv. Pavla setkávají, jsou mnohokrát velmi obtížné, uživatel je podporován k samostatnému řešení a výsledek úzce závisí na krocích, které jedinec pro svojí záchranu vykoná.

Summary

My thesis named „How to survive on the street – life strategy of the St Paul’s House occupants“ is divided into two parts, namely into a practical and a theoretical part.

Key terms: homelessness, homeless people, life strategy, St Paul’s House occupants, social service, social displace, displaced persons, unemployment, poverty, family, health,

In the theoretical part I am concerned with defining of the notion displaced person. The St Paul’s House occupants are mostly individuals in an oppressive social situation who have lost their homes or lodging.

The following chapters map out the life-strategy reasons of the individuals without home, touch the source of origin of the fastidious situation and of the connected mechanism used by the individuals on the streets for surpassing or lessening the impacts of their actual situation.

In the practical part I am dealing with description of particular services in the St Paul’s House and with the characteristics of its occupants. The St Paul’s House is a non-state unprofitable organization, which goal is to provide the social services for the individuals in an oppressive situation, namely to the individuals without home or shelter.

As a constituent of the practical part there is a research. It deals with the problems of employment of the St Paul’s House occupants, namely with the variety of the job chosen by the occupants.

The problems the St Paul’s House occupants have to encounter are frequently very complicated, the occupant is supported to a self-dependent solution and the result is closely associated with the steps which the individual performs for his survival.